

SPOŁECZNE ASPEKTY SPORTU W POLSCE W DOBIE PANDEMII COVID-19

Albert Camus, współtwórca egzystencjalizmu, laureat literackiej Nagrody Nobla, autor *Dżumy*, będącej w Polsce lekturą szkolną, napisał w niej: „Zarazy są w istocie sprawą zwyczajną, ale z trudem się w nie wierzy, kiedy się na nas wałą. Na świecie było tyle dżum co wojen. Mimo to dżumy i wojny zastają ludzi zawsze tak samo zaskoczonych. (...) nikt nie będzie wolny, jak długo będą istniały zarazy”¹. Błyskawicznie rozprzestrzeniający się od 2020 r. koronawirus wywołujący chorobę COVID-19 zaskoczył ludzi i organizacje na całym świecie, doprowadzając do globalnego *lock downu*. WHO nie nadążała za dynamiką zmian związanych z pandemią; ostra krytyka spotkała ją ze strony ówczesnego prezydenta USA Donalda Trampa, który odmówił płacenia świadczeń na jej rzecz. Mimo to WHO była kandydatką do Nagrody Nobla 2021.

Władze MKOl długo zwlekały z decyzją przesunięcia w czasie letnich igrzysk olimpijskich Tokio 2020, co w końcu stało się faktem². UEFA odwołała Euro 2020, które po raz pierwszy miało się odbyć jednocześnie w 12. państwach. Stopniowo wszystkie imprezy sportowe w Europie odwoływano. Wyjątkiem była Białoruś, której prezydent Aleksandr Łukaszenka nie wierzył w istnienie wirusa (bo go nie widać) i Rosja, w której lekceważono problem, wskutek czego nastąpiło tam rekordowo dużo zakażeń, powodując radykalne

¹ A. Camus (1992), *Dżuma*, Warszawa: 38. Twierdził też: „Wszystko, co wiem o ludziach, nauczyłem się na boisku piłkarskim”, za: W. Eilenberger (2006), *Gol. Chwała zwycięzcom. 40 przyczynków do filozofii futbolu*, Warszawa: 5.

² Zob. A. Banio [red.] (2021), *Letnie igrzyska olimpijskie Tokyo 2020 w obliczu pandemii COVID-19*, Szczecin; I. Dybowska, M. Zduńczyk [red.] (2020), *Droga do Tokio*, Warszawa.

obniżenie notowań prezydenta Władimira Putina w 20. roku jego rządów³. Reprezentacja Rosji na igrzyskach Tokio 2020 nie występowała pod własną flagą z powodu afer dopingowych. Była to jedna z najpoważniejszych decyzji WADA, z jaką zmierzył się jej nowy szef – Witold Bańka – polski minister sportu i turystyki w latach 2015-2019.

W pierwszej fali pandemii, wraz z rosnącą liczbą zakażonych na świecie, w Europie i w Polsce, nastąpiły restrykcje społeczne i surowe zakazy. Jedną z wielu była niemożność uprawiania sportu w miejscach publicznych. Obiekty sportowe zostały zamknięte, w tym plenerowe place rekreacji i zabaw oraz siłownie zewnętrzne. Dostęp do terenów zielonych – bulwarów nadrzecznych, parków i lasów – został czasowo uniemożliwiony. Aktywność ruchowa w plenerze – bieganie, jazda rowerem, spacer – stały się elementem kontestacji i manifestacji społecznej, a ich warunkowe dopuszczenie obwarowane było niejednoznacznymi kryteriami, stanowiącymi prolegomenę do logiki filozoficznej i filozofii prawa. Rygorysta moralny Immanuel Kant uważał, że wolność to podporządkowanie się konieczności. Co jednak w kontekście aktywności ruchowej mogło znaczyć „dopuszczalne w razie wyższej konieczności”, „niezbędne do życia”, „poprawa kondycji psychofizycznej”, „niedaleko od domu”? Policjanci interpretowali to indywidualnie, subiektywnie oceniając okoliczności; mandaty i grzywny były bardzo wysokie: 0,5-20 tys. zł. Pod koniec maja 2020 r. komunikaty radiowo-telewizyjne przypomniały, że można biegać i jeździć rowerem, jeśli jest to niezbędne dla zdrowia psychicznego, ale w maseczce i z 2 m. dystansem.

Poznański olimpijczyk, młociarz Szymon Ziółkowski, zauważył: „Zdrowie i życie ludzi jest najważniejsze, a wobec rezygnacji z wielu aspektów życia w obliczu epidemii, sport i kulturę najłatwiej odciąć. Warto jednak pamiętać, że w najtrudniejszych momentach życia człowieka to one właśnie okazują się ratunkiem. To do nich ludzie się uciekają, aby jakoś przetrwać. (...). Sport i kultura są mocno zakorzenione w człowieku, to jednak jedne z najważniejszych wartości, jakie mamy. Twierdzenie, że wobec katastrofy i tragedii świata one przestają mieć znaczenie, jest błędne. Zawsze miały, zwłaszcza w obliczu nadzwyczajnych okoliczności”⁴. Aktywność ruchową o charakterze prozdrowotnym i prosportowym realizowano w domach za pośrednictwem

³ Sondáže niezależnego Centrum Lewady (*Levada Center – Yuri Levada Analytical Center* – 14.05.2020) badającego opinię publiczną w Rosji wskazywały spadek akceptacji działań prezydenta poniżej 60%, co jest wynikiem najniższym od 2. dekad panowania Putina, <https://www.levada.ru/en/2020/05/14/vladimir-putin-9> (20.10.2021).

⁴ S. Ziółkowski (2020), *Igrzyska nie mają już sensu*, „Gazeta Wyborcza – Tygodnik Poznań”, 20.03.2020: 16. Rozmawiał R. Nawrot.

Internetu. Cristiano Ronaldo, jeden z najlepszych piłkarzy świata, rzucił wyzwanie internautom w wykonywaniu trudnego ćwiczenia, w którym uważał się za specjalistę; szybko pokonany przez kontrowersyjną lekkoatletkę Caster Semenya⁵. Uczelnie o profilu sportowym, takie jak AWF-y, na swoich stronach internetowych umieszczały zestawy do samodzielnych ćwiczeń fizycznych. Kolarze rywalizowali przy pomocy aplikacji *Rouvy* (ang. *indor cycling workout app*). Zawody Wings for Life World Run 2020, które w Polsce odbywają się w Poznaniu, będącym ich ambasadorem, realizowano hybrydowo: uczestnicy biegli indywidualnie w dowolnym miejscu, ale z aplikacją *AppRun*, rejestrującą ich aktywność i łączącą *online* z pozostałymi zawodnikami⁶. Rywalizacja szachistów z powodzeniem odbywała się przez Internet.

Kwarantanna i izolacja społeczna wydobyły z ludzi pokłady solidarności, życzliwości i gotowości do niesienia pomocy. Znani polscy sportowcy, tacy jak nastoletnia tenisistka Iga Świątek, na arenach światowych zastępująca „emerytowaną” Agnieszkę Radwańską, i olimpijski weteran, chodziarz sportowy Robert Korzeniowski, zachęcali Polaków do samoizolacji w ramach akcji społecznej pod auspicjami Ministerstwa Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu „Zostań w domu”⁷. Kapitan piłkarskiej reprezentacji Polski Robert Lewandowski wraz z żoną przekazał rekordowe 1 mln euro na walkę z koronawirusem, pisząc: „Dziś wszyscy gramy w jednej drużynie. Bądźmy silni w tej walce. (...). Bądźmy razem, bądźmy solidarni”⁸. Podobnie postępowało wielu zawodników na całym świecie. Roger Federer przekazał fortunę na cele charytatywne; w tym wsparcie finansowe dla gorzej sytuowanych, bo nie mogących grać tenisistów. Grupa znanych polskich tenisistów, w tym m.in. Hubert Hurkacz, Magda Linette, Iga Świątek, Łukasz Kubot oraz Agnieszka i Urszula Radwańskie, wzięła udział w akcji charytatywnej „Rakietą w koronawirusa”⁹. Celem akcji, prowadzonej poprzez portale społecznościowe, a adresowanej głównie do kibiców sportowych, było pozyskanie 0,5 mln zł

⁵ S. Wilson, *Caster Semenya smashes Cristiano Ronaldo's 'core crusher challenge'*, <https://www.givemesport.com/1561256-caster-semenya-smashes-cristiano-ronaldos-core-crusher-challenge> (22.10.2021). Zob. T. Sahaj (2021), *Marginalizowane grupy społeczne w kontekście aktywności ruchowej i sportu*, Poznań: 168-169.

⁶ <https://www.wingsforlifeworldrun.com/pl/locations/app> (22.10.2021).

⁷ <https://www.gov.pl/web/kultura/zostan-w-domu--sztuka-przyjdzie-do-ciebie> (25.10.2021).

⁸ <https://www.sport.pl/pilka/7,173971,25809881,anna-i-robert-lewandowscy-przekazali-ogromne-pieniadze-walke.html> (20.10.2021).

⁹ A. Cichy, „Rakietą w koronawirusa” – najlepsi polscy tenisiści na pomoc szpitalom, <https://sport.tvp.pl/47321456/rakietka-w-koronawirusa-radwanska-linette-swiatek-i-hurkacz-na-pomoc-szpitalom> (22.10.2021).

na środki ochrony personelu medycznego. Novak Djokovic zaangażowany w zbieranie funduszy na walkę z koronawirusem sam nim się zaraził. Organizowane przez niego tenisowe turnieje na Bałkanach z udziałem tysięcy kibiców urągały zasadom bezpieczeństwa sanitarnego. Narażając na utratę zdrowia siebie i innych Djokovic postępował nieroztropnie; spotkał się z krytyką w masowych mediach¹⁰.

Znaczącego wsparcia finansowego w przeciwdziałaniu pandemii udzieliły państwowe firmy, będące oficjalnymi sponsorami m.in. piłkarskiej ekstraklasy. Koncern paliwowy Orlen, którego „twarzą” jest kierowca rajdowy Robert Kubica, przekazał 100 mln zł na walkę z koronawirusem i przestawił się z produkcji płynu do spryskiwaczy na produkcję środka odkażającego. Zakłady bukmacherskie Lotto od dekad wspierają polski sport dofinansowując budowę obiektów sportowych. W Polskim Radio 3 wyłoniono Lotto w kategorii „Dobroczyńca roku”¹¹ z uwagi na „społeczną odpowiedzialność biznesu”. Lotto wyróżniono za uruchomienie internetowego kasyna dostępnego *online* 24h. Pytanie natury etycznej, czy pieniądze z hazardu powinny być przeznaczane na sponsorowanie sportu, odpowiedź znajduje na koszulkach zawodników czołowych europejskich drużyn piłki nożnej¹². O romantyzmie współczesnego sportu możemy zapomnieć¹³. Fortuna jest głównym sponsorem Legii Warszawa (do 2022 r.). Zbigniew Boniek jako prezes PZPN (od 2021 r. wiceszef UEFA) był zdania, że firma zarejestrowana w Polsce i płacąca w kraju podatki, może być sponsorem klubów i ligi. Podczas pandemii nasiliła się częstotliwość reklam zachęcających do grania w Lotto. Na stronie internetowej Lotto umieszczono licznik, który podawał rosnącą kwotę na walkę z COVID-19 i jego skutkami. W lipcu 2020 r. było to ponad 12 mln zł¹⁴.

W dobie pandemii szczególną rolę odegrali polscy kibice. Gdy w kwietniu 2020 r. noszenie maseczek ochronnych w miejscach publicznych stało się obowiązkowe, klub ekstraklasy piłki nożnej Lech Poznań, w porozumieniu ze swoimi fanami, wyprodukował maseczki w barwach i logo klubowym.

¹⁰ <https://www.telegraph.co.uk/novak-djokovic> (20.10.2021).

¹¹ Z uwagi na koronawirusa rozstrzygnięcie plebiscytu i uroczysta gala odbyły się jesienią 2020 r., <https://www.dobroczyncaroku.pl> (22.10.2021).

¹² Zob. P. Nosal (2019), *Późny kapitalizm i hazard*, „Studia Socjologiczne”, 68(2): 9-31; P. Nosal, H. Lopez-Gonzales (2021), *How did regular sports bettors behave during covid-19 lockdown? Evidence from Poland*, „European Sport Management Quarterly”, 21(3): 1-15.

¹³ S. Mumford (2019), *Football: the philosophy behind the game. Little books that make you think*, Cambridge. Niemieckie kluby piłkarskie płacą ok. 1,3 mld euro podatków rocznie – to prawdziwy przemysł sportowy.

¹⁴ <https://www.lotto.pl> (20.10.2021).

Maseczki były dostępne w oficjalnym sklepie internetowym. Dochód ze sprzedaży trafił do Stowarzyszenia Kibiców Kolejorz, które kupiło środki medyczne dla wielkopolskich szpitali. Dyrektor działu handlowego Lecha Poznań – Marcin Wierzejewski – informował: „W tych trudnych czasach chcemy pomóc i wyrazić słowa uznania dla osób, które codziennie narażając siebie walczą o zdrowie innych. Dodatkowo chcemy zatroszczyć się o naszych kibiców, aby wychodząc z konieczności z domów mogli mieć niebiesko-białe barwy zawsze przy sobie i czuli się przede wszystkim bezpiecznie”¹⁵. Maseczki z klubowym logo błyskawicznie upowszechniły się w większości topowych klubów piłkarskich. Na walkę z wirusem przeznaczono też dochód ze sprzedaży szalików klubowych powstałych na 98. rocznicę powstania Lecha Poznań. Była to kolejna akcja charytatywna kibiców poznańskich. Amerykański socjolog Robert D. Putnam sport uważa za: „spajający kapitał społeczny tworzący pewnego rodzaju socjologiczny superklej”, „łączący kapitał społeczny zawiera socjologiczne smarowidło”¹⁶. Zdanie to zdaje się wyjątkowo pasować do prospołecznej działalności kibiców polskich.

Pierwsze mecze piłkarskie rozgrywane w Polsce podczas pandemii COVID-19 były wzorowane na rozwiązaniach niemieckich związków DFB i DFL, w porozumieniu z działaczami debiutującej nieco wcześniej Bundesligi (16.05.2020 r.). Operatorzy rozgrywek świadomi byli tego, że zadziała zasada „kto pierwszy, ten lepszy”: zadawalając kibiców, jednocześnie mogą oddziaływać promocyjnie, zaspakajając ambicje sponsorów¹⁷. Pojawiły się krytyczne głosy kierowane busolą etyczną przeciwko merkantylnemu podejściu do futbolu w dobie kryzysu pandemicznego, ale były one nieliczne i słabe¹⁸. Deficyt rozgrywek spowodował duże zainteresowanie transmisjami telewizyjnymi polskiej piłki nożnej w wielu krajach europejskich, a nawet arabskich i azjatyckich. Mecze niemieckiej i polskiej ekstraklasy były probierzem i markierem społecznym tego, jak sport może wyglądać w czasie pandemii. W dniu

¹⁵ <https://www.lechpoznan.pl/aktualnosci,2,nos-maseczki-lecha-i-wspieraj-wielkopolskie-szpitala,35387.html> (22.10.2021).

¹⁶ R.D. Putnam (2008), *Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa: 41. Zob. R.D. Putnam, L. Feldstein, D Cohen (2003), *Better together: restoring the American community*, New York.

¹⁷ Ł. Witczyk, *Ekstraklasa współpracuje z Bundesligą. Powrót ligi szansą na promocję*, <https://sportowefakty.wp.pl/pilka-nozna/882320/ekstraklasa-wspolpracuje-z-bundesliga-powrot-ligi-szansa-na-promocje> (24.10.2021).

¹⁸ I. Kubiak, *Bundesliga na ustach całego świata. „Rzucili wyzwanie koronawirusowi”, „odrobina normalności”*, <https://sportowefakty.wp.pl/pilka-nozna/882466/bundesliga-na-ustach-calego-swiata-rzucili-wyzwanie-koronawirusowi-odrobina-norm> (24.10.2021).

wszczęcia rozgrywek niemieckiej ekstraklasy MKOl i WHO na wspólnej konferencji *online* zawarły porozumienie o kooperacji w promocji zdrowia poprzez aktywność fizyczną i sport, apelując o globalną jedność, międzynarodową solidarność i współpracę¹⁹.

Podczas meczów w niemieckiej i polskiej ekstraklasie przestrzegano reżimu sanitarnego. Wprawdzie zawodnicy, trenerzy i sędziowie nie mieli maseczek ochronnych podczas meczów, ale wszyscy pozostali uczestnicy zawodów już tak: rezerwowi, stewardzi, osoby do podawania piłek, operatorzy kamer oraz sędziowie techniczni obsługujący system VAR. Piłkarze nie zachowywali jednak dystansu w emocjonalnych momentach: ściskali się, obejmowali itp. W obrębie własnych drużyn, bo zespoły były od siebie starannie separowane; zrezygnowano z grupowych zdjęć. W Polsce zalecenia sanitarne Ministerstwa Zdrowia i PZPN nakazywały skrajną ostrożność i bezwzględną separację piłkarzy od osób trzecich jako potencjalnego źródła zagrożenia. Na meczach wyjazdowych zespoły ekstraklasy wynajmowały całe hotele (co najmniej osobne piętra), zawodnicy jedli posiłki przygotowywane przez własnych kucharzy. FIFA zezwoliła na większą liczbę zmian zawodników podczas meczów (5 zamiast 3).

W trakcie pierwszych meczów polskiej ekstraklasy kibice byli fizycznie nieobecni, ale na stadionach i wokół nich umieszczone były transparenty z napisami wspierającymi ich drużyny. Brak kibiców i generowanej przez nich atmosfery (szczególnie gorącej podczas meczów „nienawidzących” się fanów stołecznej Legii i wielkopolskiego Lecha, rywalizujących o najwyższe polskie trofea), rekompensowany był możliwością opcjonalnego włączenia (z poziomu *main menu* pilota i odbiornika TV) cyfrowych odgłosów stadionowej wrzawy. Na nieobecność wiernych fanów (nazywanych „12 zawodnikiem”) powoływali się polscy zawodnicy próbując uzasadnić słabość swej gry po długiej przerwie spowodowanej koronawirusem. Sekowany przez polskich kiboli filozof i socjolog Zygmunt Bauman w ostatniej, niedokończonej książce, wraz z Thomasem Leoncinim zgodnie konstatowali, że współczesne mecze piłkarskie są bardziej manifestacją upiękuszonych (wytatuowanych) zawodników, niż ich zadawalającej gry²⁰. Zupełnie inne wrażenie odnosiło się oglądając niemieckie rozgrywki, w tym mecze Bayernu Monachium prącego do Mistrzostwa Niemiec, przy wydatnym udziale bramkostrzelnego Roberta Lewandowskiego, króla strzelców Bundesligi. Lewandowski w 2020 r. pretendował do pokonania rekordu legendarnego Gerda „Bombera” Müllera, który

¹⁹ <https://www.who.int/news-room/detail/16-05-2020-who-and-international-olympic-committee-team-up-to-improve-health-through-sport> (22.10.2021).

²⁰ Z. Bauman, T. Leoncini (2018), *Retrotopia. Jak rządzi nami przeszłość*, Warszawa: 23, 29.

w sezonie 1971/72 strzelił aż 40 goli. Ten niebotyczny wynik Lewandowskiemu udało się przekroczyć.

Brytyjski socjolog Stanley Cohen określenia „panika moralna”²¹ używał na reakcje społeczeństwa na znaczne odstępstwa od normy wybranych grup społecznych, traktowanych jako „kozioł ofiarny”, powodujących „publiczną nerwowość” i koncentrujących na sobie niezadowolenie. Panika moralna pojawia się jako proces zachodzący pomiędzy mediami, opinią publiczną, grupami interesów i przedstawicielami władzy²². Podczas ekspansji koronawirusa panika moralna w Polsce kierowała się w stronę różnych grup społecznych. W trakcie kwarantanny społecznej z balkonów oklaskiwano personel medyczny, wywieszano transparenty ze słowami poparcia dla ich poświęcenia²³. Piłkarze polscy postulowali, by ich nazwiska na koszulkach były zastąpione nazwiskami przedstawicieli służby zdrowia: ratowników medycznych, lekarzy, pielęgniarek itp. Ale częstokroć medykom odmawiano wstępu do sklepów z artykułami spożywczymi. Niechęć wywoływała młodzież, nonszalancko nienosząca maseczek ochronnych lub nosząca je w sposób niewłaściwy, grupująca się, uznawana za nieodpowiedzialną. Z idiosynkrazją spotykali się seniorzy mający przywilej robienia w godz. 10-12 zakupów, korzystania z banków i urzędów. W domach pomocy społecznej były pierwsze duże ogniska zakażeń koronawirusem.

W trzecim i czwartym miesiącu pandemii najwięcej ognisk zapalnych było na Śląsku wśród górników i ich rodzin. Hejt w stosunku do nich oburzył prezydenta RP Andrzeja Dudę, który w emocjonalnym wystąpieniu radiowym dał temu stanowczy wyraz: „(...) niestety – dramatyczne przypadki ludzkiej głupoty czy chamstwa – przepraszam za to mocne słowo – czy zwykłej bezmyślności, podłości po prostu się zdarzają. Przepraszam – jako Prezydent Rzeczypospolitej – za wszystkich naszych rodaków, którzy zachowywali się w tym czasie nieodpowiedzialnie czy wręcz podle, jest to dla mnie strasznie przykre”²⁴. Prezydent apelował o solidarność. Kopalnie były

²¹ S. Cohen (2009), *Folk devils and moral panics. The creation of the Moods and Rockers*, London-New York.

²² E. Goode, N. Ben-Yehuda (2009), *Moral panics. The social construction of deviance*, Oxford; S. Nicholas, T. O'Malley [red.] (2018), *Moral Panics, social fear, and the media; historical perspectives*, London-New York.

²³ Na Grand Press Photo – polskim odpowiedniku World Press Photo – „zdjęciem roku 2020” została fotografia umęczonej lekarki śpiącej na siedząco w namiocie do segregacji chorych. Autor fotografii – Jacek Szydłowski z „Dziennika Wschodniego” – pokonał 60. konkurentów, <https://grandpressphoto.pl> (24.10.2021).

²⁴ <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wywiady/art,250,wywiad-prezydent-rp-radio-katowice.html>; (24.10.2021).

ogniskami licznych zachorowań; z tego powodu 9.06.2020 stanęło aż 14 kopalni. W czerwcu 2020 r. najwięcej dziennych zakażeń koronawirusem było na Śląsku, krzywa zachorowań osiągała szczyty; sytuacja ta utrzymywała się tygodniami.

Pomimo dużych skupisk zakażeń na terenie Śląska, wojewoda śląski wydał zgodę na wpuszczanie kibiców na mecze piłki nożnej i żużla, wbrew negatywnej opinii Sanepidu, która nie była dla niego wiążąca. Można było wejść na mecze pierwszoligowego GKS Jastrzębie w czasie, gdy w kopalniach Jastrzębskiej Spółki Węglowej było niemal 4 tys. zakażonych, a Jastrzębie Zdrój było jednym z największych ognisk epidemii. Oliwy do ognia dołączyły władze Czech: mieszkańców Śląska nie wpuszczano, mimo, że z pobliskich Niemiec, gdzie było znacznie więcej zakażonych, można było do Czech swobodnie wjeżdżać. Mieszkający na Śląsku Cieszyńskim skoczek narciarski i kierowca rajdowy Adam Małysz – ikona polskiego sportu – zaraził się koronawirusem i musiał przejść obowiązkową kwarantannę. Poinformował o tym poprzez portal społecznościowy 22.06.2020 r.

Jeszcze większe i długotrwałe animozje społeczne wywołały szczepienia przeciwko koronawirusowi. W początkowej fazie, gdy szczepionki były dostępne jedynie dla nielicznych, skandal wywołała grupa celebrytów, którzy zaszczepili się poza kolejnością. Podczas trzeciej i czwartej fali pandemii w 2021 r. szczepionki różnych producentów były dostępne bez kolejek, od ręki, w wielu punktach szczepień²⁵. Czwarta fala była najintensywniejsza w regionach Polski o najmniejszej liczbie zaszczepionych. Bezpłatne masowe szczepienia miały przyczynić się do uzyskania odporności populacyjnej. Na przeszkodzie stanął zdecydowany opór znacznej części polskiego społeczeństwa. Osób, które żadną miarą zaszczepić się nie chciały; w tym także sportowców. Do ludzi tych adresowane były liczne akcje i kampanie społeczne zachęcające do szczepienia. Jedną z wielu zachęt była ogólnopolska loteria z wielomilionową pulą nagród finansowych i rzeczowych. Wielu sportowców wołało być niezaszczepionych kosztem odsunięcia ich od rozgrywek ligowych; gorzej, gdy chorzy zakażali kolegów z drużyny. Niektórzy „antyszczepionkowcy” w Polsce atakowali personel medyczny i niszczyli punkty szczepień. W kampaniach społecznych na rzecz szczepień oraz obowiązkowego noszenia maseczek w miejscach publicznych dominowała narracja odwołująca się do „szanowania siebie i innych”, „wspólnego dobra”. Do szczepień zachęcali zarówno premierzy i prezydenci krajów (np. w Polsce), jak i Papież Franciszek

²⁵ W tym na stadionie miejskim w Poznaniu, o czym informowano w publicznych środkach komunikacji miejskiej. Stadion Narodowy PGE Arena w Warszawie miejscami pełnił rolę szpitala polowego.

oraz liczni sportowcy. Akcje i kampanie radiowo-telewizyjne oraz w środkach komunikacji miejskiej przypominały i zachęcały aż do znudzenia i przesytu (np. na każdym przystanku tramwajowym czy kolejowym). A mimo to zastanawiająco duża liczba osób nie szczepiła się (co ma w Polsce zwolenników i pewną tradycję)²⁶ i nie nosiła maseczek ochronnych (lub nosiła je tyleż nie- dbale, co nieprawidłowo). Na meczach eliminacyjnych do Mundialu Katar 2022 maseczki nosili jedynie pojedynczy kibice, trybuny stadionów były wypełnione po brzegi, podczas gdy liczba zakażonych w Polsce stale rosła.

Autorowi tego tekstu publiczna narracja związana z zyskami ze szczepienia i noszenia maseczek nasuwa na myśl słynny „zakład Pascala” dotyczący korzyści z takiego postępowania, jakby Bóg istniał, nawet jeśli nie wierzy się w jego istnienie. Trawestując ten eksperyment myślowy i dostosowując go do sytuacji pandemicznej, można by przyjąć, że zaszczepienie się, a przynajmniej noszenie maseczki w miejscach publicznych, może przynieść zdecydowanie więcej korzyści, niż nie zrobienie tego. Niezależnie od tego, czy wierzy się w istnienie koronawirusa i skuteczność maseczek. Niewiele lub nic na tym się nie straci, a zyskać można zdrowie swoje i innych. Opłaca się zatem zaszczepić i nosić maseczkę.

Zdrowie psychofizyczne zostało przez pandemię nadszarpnięte indywidualnie i kolektywnie. Edukacja zdalna, izolacja, dystans społeczny, okresowa niemożność uprawiania sportu spowodowały szereg negatywnych skutków ubocznych: nadwagę, otyłość, problemy emocjonalne i psychiczne dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów²⁷. Radykalne trudności w swobodnym przemieszczaniu się po świecie, reżim sanitarny temu towarzyszący, przesunięcie w czasie i niepewność, czy odbędą się globalne imprezy sportowe, takie jak letnie i zimowe igrzyska olimpijskie i paraolimpijskie oraz Euro 2020 i Mundial 2022, rozchwiały systemy przygotowań i treningów oraz poczucie bezpieczeństwa i stabilności sportowców. Odbiło się to na gorszych wynikach wielu z nich. Amerykańska gimnastyczka Simone Biles w trakcie walki o mistrzostwo olimpijskie w drużynowym wieloboju, gdy reprezentantki USA zajmowały już 2. miejsce, zrezygnowała z dalszych występów, choć nie dotknęła

²⁶ K. Wiktorowicz, K. Kaszkowiak, M. Kaszkowiak (2019), *Szczepienia profilaktyczne – troska o wspólne dobro czy objaw totalitaryzmu państwowego?* W: K. Prędkie, A. Czabański, E. Baum, K.B. Głodkowska [red.], *Między historią, bioetyką i medycyną*, Poznań: 507-542.

²⁷ Zob. K. Andriejuk, I. Grabowska, M. Olcoń-Kubicka, I. Taranowicz [red.] (2021), *Zmiana społeczna, pandemia, kryzys: konteksty empiryczne i teoretyczne*, Warszawa; P. Długosz (2021), *Trauma pandemii COVID-19 w polskim społeczeństwie*, Warszawa; M. Wróblewski, Ł. Afeltowicz (2021), *Socjologia epidemii. Wylaniające się choroby zakaźne w perspektywie nauk społecznych*, Toruń.

jej żadna fizyczna kontuzja²⁸. Zawodnicy zaczęli przyznawać się publicznie (na forach internetowych, portalach społecznościowych, w wywiadach prasowych), że odczuwają symptomy depresji, jak np. wioślarka Agnieszka Kobus-Zawojska²⁹. Skala zjawiska jest z niczym wcześniejszym nieporównywalna, choć samo zjawisko jest w sporcie znane.

Według WHO depresja jest jedną z najgroźniejszych i stale przybierających na sile współczesnych chorób cywilizacyjnych³⁰. Utytułowany młody lekkoatleta, medalista mistrzostw Europy i świata, menedżer w łódzkiej Miejskiej Arenie Kultury i Sportu – Marek Plawgo – dotknięty depresją stał się twarzą i głosem kampanii „Twarze depresji. Nie oceniam. Akceptuję”³¹. Pandemia COVID-19 zdaje się w pewnym stopniu naruszać fundamenty sportu. Zarówno zasadę „szybciej, wyżej, mocniej” w swej istocie zbliżoną do idei platońskiej doskonałości, jak i „sport to zdrowie”. Słoweński filozof Slavoj Žižek zauważa: „(...) nawet jeśli życie w końcu wróci do czegoś przypominającego normalność, nie będzie to ta sama normalność, której doświadczaliśmy przed epidemią. Rzeczy, do których byliśmy przyzwyczajeni w ramach naszego codziennego życia, nie będą już uważane za oczywistość, będziemy musieli nauczyć się żyć dużo bardziej kruchym życiem, wśród ciągłych zagrożeń. Będziemy musieli zmienić całe nasze nastawienie do życia, do naszego istnienia jako istot żywych wśród innych form życia. Innymi słowy, jeśli uważamy «filozofię» za nazwę naszego podstawowego podejścia do życia, będziemy musieli doświadczyć prawdziwej filozoficznej rewolucji”³². Papież Franciszek, admirujący sport jako istotny element inkluzji społecznej, zachęca współczesnych ludzi do zaakceptowania swych ograniczeń, nieuleganiu iluzji wszechmocy³³.

Niemiecki filozof Hans Georg Gadamer twierdził, że współczesne problemy dotyczące chorób niechybnie wkraczają „na pole napięć społeczno-politycznych”³⁴. Niemiecki filozofujący socjolog Harald Welzer zauważa: „Nauki

²⁸ R. Stec (2021), *Simone Biles przegrała z demonami*, „Gazeta Wyborcza”, 30.07.2021: 4-5. Zob. M.R. Rutherford (2021), *Perfekcyjni do bólu. Jak uwolnić się od perfekcjonizmu maskującego depresję i odzyskać zdrowie*, Kraków.

²⁹ A. Kobus-Zawojska (2021), *Byłam w poważnym dołku*, „Przegląd Sportowy”, 31.07-1.08.2021: 12-13. Rozmawiała E. Kowalczyk.

³⁰ https://www.who.int/mental_health/management/depression/en (22.10.2021).

³¹ <http://twarzedepresji.pl> (22.10.2021).

³² S. Žižek (2020), *Pandemia! Covid-19 trzęsie światem*, Warszawa: 84.

³³ Zdaniem Papieża Franciszka sport może być jedną z dróg wiodących do doskonałości, a nawet świętości. Pogląd ten wyartykułował w liście opublikowanym w przededniu Mundialu w Rosji w 2018 r., <https://www.niedziela.pl/artukul/35863/Franciszek-sport-moze-byc-droga-do> (24.06.2021).

³⁴ H.G. Gadamer (2011), *O skrytości zdrowia*, Poznań: 7.

społeczne i badania kultury są całkowicie zafiksowane na normalności i ślepe na katastrofy. (...) tak, jakby zjawiska w rodzaju załamywania się społeczeństwa, konfliktu o zasoby, masowych migracji, zagrożeń bezpieczeństwa, lęku, radykalizacji, ekonomii wojny i przemocy i tak dalej, nie podpadały pod ich kompetencje”³⁵. Tymczasem: „Katastrofy społeczne odsłaniają kulisy społeczeństwa, ujawniają jego funkcjonalne i dysfunkcjonalne zależności, które inaczej pozostałyby ukryte; uchylają drzwi pozwalające dojrzeć życie podziemne społeczeństwa i tym samym ukazują, na jakich założeniach co do «normalności» opiera się jego funkcjonowanie. Zdzierają wreszcie zasłonę ze słabości administracji, które występują przecież także wówczas, gdy nikt ich nie sprawdza, i wskazują, że za każdym razem przemoc stanowi dostępną opcję działania”³⁶. Naturalne katastrofy są sprawdzianem mocy demokracji i efektywności działania systemów polityczno-społecznych³⁷, a gwałtowne reakcje społeczne w sytuacjach nadzwyczajnych przyczyniają się do przełomów i zwrotów w działaniach komunikacyjnych, o jakich pisał filozof i socjolog niemiecki Jürgen Habermas³⁸. Wskazuje na to dominująca narracja publiczna prowadzona w Polsce podczas trwania pandemii, potwierdzają badania na bieżąco prowadzone przez poznańskich socjologów, wykazujące skrajną ambiwalencję poglądów, postaw i przyjętych strategii przetrwania ankietowanych³⁹. Niemiecki socjolog Ulrich Beck był zdania, że współczesny człowiek „(...) musi nauczyć się, pod groźbą kary permanentnego upośledzenia, pojmować samego siebie jako ośrodek działania, jako biuro planistyczne własnej biografii, własnych umiejętności, orientacji, kontaktów partnerskich itd.”⁴⁰. Zdanie to zdaje się idealnie pasować do nowych relacji interpersonalnych i społecznych spowodowanych pandemią COVID-19.

³⁵ Za: Z. Bauman (2010), *Panika wśród pasożytów, czyli komu bije dzwon*, „Gazeta Wyborcza”, 2-3.10.2010: 22.

³⁶ Tamże.

³⁷ C. Leggewie, H. Welzer (2012), *Koniec świata jaki znaliśmy: klimat, przyszłość i szanse demokracji*, Warszawa.

³⁸ J. Habermas (1988), *Theorie des kommunikativen Handelns*, t. 1-2, Frankfurt am Main.

³⁹ R. Drozdowski i wsp., *Życie codzienne w czasach pandemii*, https://issuu.com/wydzialsocjologiiuam/docs/_ycie_codzienne_w_czasach_pandemii_-_wydzia_socjo (24.10.2021).

⁴⁰ U. Beck (2002), *Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa: 203.